

Motion till riksdagen

1987/88:Ju608

av Bengt Harding Olson och Margitta Edgren (fp)
om utredning om sexualbrotten

I ett rättssamhälle måste finnas ett effektivt skydd för den personliga integriteten. Ingen människa ska mot sin vilja behöva acceptera kränkningar. Detta gäller inte minst vid sexuella övergrepp som utgör särskilt allvarliga integritetskränkningar.

Gällande lagstiftning för sexualbrottsligheten fungerar idag otillfredsställande enligt många mening. Efterhand har allt fler frister uppdagats. Kritiken har nu sådan omfattning och intensitet att den knappast längre kan nonchaleras.

Här ska några problem belysas och förslag till lösningar lämnas.

Brottsoffrets vilja

De sexuella övergreppen är kriminaliserade i brottsbalken. Detta gäller dock inte alla sådana övergrepp. Sexuellt umgänge, oftast i form av samlag med vuxen, normalbegåvad person, mot dennes vilja är inget brott, med mindre våld eller hot utnyttjas. Denna allvarliga integritetskränkning kan på sin höjd bedömas som en sedlighetssårande förseelse.

Krav ställs nu allt oftare på ett bättre integritetsskydd mot sexualbrott. Den grundläggande utgångspunkten är att ett nej till sexuellt umgänge ska fullt ut respekteras. Denna grundtanke finner också stöd i den senaste utredningen "Sexualbrottskommittén" som skriver:

"I och med att kvinnan klargör för mannen att hon inte vill vara med om samlag eller annat sexuellt umgänge har mannen att rätta sig efter detta."

En sådan ståndpunkt bygger på en naturlig tankegång. Sexuellt umgänge måste vara ett uttryck för parternas ömsesidiga önskningar. Detta bygger då i sin tur på att samtycke föreligger. Om handlingen utförs mot någons vilja – uttryckt verbalt eller kroppsligen – brister det naturligtvis i samtycke. I en sådan situation måste villkorlöst skydd ges för den personliga självbestämmanderätten. Åsidosättande av denna rätt måste då straffsanktioneras, dvs. förenas med risk för straff.

Härav följer att brottsbalken entydigt måste fastslå att sexuellt umgänge med en person mot dennes vilja är en kriminell handling även om vare sig våld eller hot förekommit. En sådan regel bör inleda kapitlet om sedlighetsbrotten för att tydligt markera lagstiftarens grundsyn på de sexuella övergreppen. Övriga brott får sedan betraktas som allvarligare grader av grundbrottet och då genom utnyttjande av våld eller hot av varierande styrka. Denna systematik stämmer också väl med brottsbalkens lagstiftningsteknik i övrigt.

Detta förslag kan onekligen föranleda kritik av innebörd att regeln är obehövlig, att risk för missbruk uppkommer och att bevisproblemen är olösliga. Mot sådan kritik kan göras följande invändningar. – Normalt sett kan kvinnan hävda sin uppfattning på sexuallivets områden. Om så ej kan ske verbalt kan krävas att en normalbegåvad vuxen gör kraftfullt motstånd och då inträder också straffrättsligt skydd. Det är då underförstått att man annars får skylla sig själv. Men då bortser dessa kritiker ofta från att många inte vågar att göra motstånd av rädsla för att råka ännu värre ut. Dessutom rekommenderar vissa "våldtäktsexperter" att brottsoffer visar passivitet för att inte förvärra situationen. – Det finns naturligtvis en risk för falska anmälningar om sexuellt övergrepp men risken för sådant missbruk får inte överdrivas. – Däremot uppkommer uppenbarligen bevisproblem. Det kan bli svårt att bedöma om handlingen varit "lovlig" eller "olovlig". Sådana problem har dock inte hindrat införande av regler om olovliga tillgrepp eller olovligt brukande av exempelvis personbilar. Ibland står ord mot ord och då måste de grundläggande rättssäkerhetskraven upprätthållas. Principen om hellre fria än fälla ska naturligtvis gälla även sexuella övergrepp. Trots allt är dock bevisproblemen mycket stora och den nya brottsregeln måste kanske kombineras med en särskild bevisregel.

Gärningsmannens vilja

Straffansvar för sexuella övergrepp förutsätter uppsåt även beträffande det förhållandet att gärningen skett mot kvinnans vilja. Det innebär att det inte räcker med att så skett utan mannen måste också ha begripit detta. I annat fall ska åtal inte väckas eller åtalet ogillas. I ett uppmärksammat fall i Malmö frikändes två män för våldtäkt mot en 16-årig flicka, enär rätten ansåg att männen inte uppfattat flickans motstånd som allvarligt menat.

Bevisproblemen tenderar till att bli i det närmaste oöverstigliga i mål om sexuella övergrepp. Härigenom har den av sexualbrottskommittén åsyftade skärpningen av sexualbrotten kommit att bli allvarligt urholkad. Därför måste verksamma motåtgärder vidtas. En väg för att effektivisera denna brottsbekämpning är att införa en särskild bevisregel. Innebörden skulle vara att det är tillräckligt att mannen borde ha förstått att kvinnans samtycke saknas. En liknande bevisregelskonstruktion finns beträffande sexuellt umgänge med barn.

Berättigade krav på rättssäkerhet får inte åsidosättas och så ska inte heller behöva ske med en rimlig rättstillämpning. Fortfarande ska gälla – förutom principen om att hellre fria än fälla – att åklagaren ska bära hela bevisbördan i samtyckesdelen.

Barns medansvar

Vid sexuella övergrepp mot barn har aktualiserats frågan om barnets medansvar. I ett fall där gärningsmannen sexuellt utnyttjat två 9-åriga flickor, mildrades straffet eftersom barnen ansågs ha varit aktiva vid händelsen. Härigenom har en del av skulden kommit att läggas på barnen.

Detta är en orimlig inställning som också kan skada barns psykiska hälsa. För att undvika upprepning av sådana domar bör lagen förtydligas. Genom ett direkt tillägg till brottsbalken kan föreskrivas att barns eget agerande inte skall leda till lindring av straff för gärningsmannen.

Mot. 1987/88
Ju608

Utredningsmodell

Utredning av händelseförloppet vid sexuella övergrepp är ofta en synnerligen grannlaga och komplicerad uppgift. Det är nödvändigt med samverkan mellan flera olika utredningsinstanser, nämligen rättsväsendets tre grenar (polis, åklagare och domstol), socialförvaltningarna samt olika vårdinstitutioner (främst gynekologisk och psykiatrisk klinik). Dessutom krävs intresserad och kompetent personal och här behövs en särskild satsning på polis- och åklagarpersonal.

För dessa mål är det mycket värdefullt med en samverkansmodell. Fasta utredningsrutiner är uppenbarligen den bästa garantin för att kunna vidta de rätta sociala och rättsliga åtgärderna. Varierande utredningsmodeller prövas i Sverige och utomlands, bl. a. i Norge. Det är nu viktigt att fastställa en riksmode

Frågan om en särskild modell för utredning av sexuella övergrepp mot barn behandlas i en särskild motion.

Uppklaringsfrekvens

Den s. k. uppklaringsprocenten är otillfredsställande beträffande all brottslighet. Men för sexualbrottsligheten är den särskilt upprörande därför att det gäller allvarliga brott med ofta känd "gärningsman".

En närmare analys pekar annars på att det föreligger ett rättsligt "systemfel" där grundproblemen främst synes ligga i brottskatalogen och bevisreglerna.

Nuvarande rättsläge är enligt många mening helt oacceptabelt. Det står i strid med den allmänna rättsuppfattningen och hotar att undergräva förtroendet för rättsväsendet. I förlängningen handlar det om vårt rättssamhälle.

Hemställan

Mot denna bakgrund hemställs

att riksdagen hos regeringen begär en utredning om sexualbrottsligheten.

Stockholm den 25 januari 1988

Bengt Harding Olson (fp)

Margitta Edgren (fp)